

3.19. ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТ У СТРУКТУРІ ГОТОВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

THE ECOLOGICAL CONCEPT IN THE STRUCTURE OF READINESS OF SOCIAL EDUCATORS TO WORK WITH VETERANS OF MILITARY SERVICE

Павло Бесєдін

аспірант

Інституту професійної освіти

НАПН України,

<https://orcid.org/0009-0004-5497-8706>

besedin.p.v@gmail.com

Pavlo Biesiedin

Postgraduate student of the

Institute of Vocational Education of the

NAES of Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0004-5497-8706>

besedin.p.v@gmail.com

Досліджено екологічний концепт у контексті структури готовності соціальних педагогів до роботи з ветеранами військової служби. Висвітлено вплив здорового довкілля та здійснення його екологічного захисту на аспекти готовності (мотиваційний, когнітивний, операційний та оцінно-рефлексивний). Проаналізовано вплив навколишнього середовища на здоров'я та психологічний стан ветеранів, виявлено зв'язок між екологічними змінами та необхідністю здійснення відповідних педагогічних методів на структуру вищезазначеної готовності. Закладено основу для інтеграції екологічної свідомості та компетентності у професійну діяльність соціальних педагогів для здійснення ними роботи з ветеранами військової служби.

Environmental concept in the context of the structure of the readiness of social pedagogues to work with veterans of military service were studied. The impact of healthy environment and implementation of its environmental protection on the aspects of readiness (motivational, cognitive, operational and evaluative-reflective) is highlighted. The impact of the environment on the health and psychological state of veterans was analyzed, the connection between environmental changes and the need to implement appropriate pedagogical methods on the structure of the aforementioned readiness was revealed. The foundation has been laid for the integration of environmental awareness and competence into the professional activity of social educators for their work with veterans of military service.

Ключові слова: довкілля, екологічна свідомість, метод, готовність соціальних педагогів, адаптація ветеранів військової служби.

Keywords: environment, ecological awareness, method, readiness of social teachers, adaptation of military service veterans.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну негативно вплинуло на вітчизняну екологію, а саме: забруднення повітря, води та ґрунтів, особливо на лінії бойового зіткнення, що негативно впливає на здоров'я військовослужбовців у довгостроковій перспективі. Тому, на нашу думку, під час роботи з ветеранами військової служби соціальним

педагогам необхідно мати ґрунтовний рівень готовності до роботи з проблемами ветеранів, що виникли, зокрема, у результаті негативних впливів навколишнього середовища на стан їхнього здоров'я.

Досліджуючи дефініцію «готовність соціальних педагогів до роботи з ветеранами військової служби», нами було визначено, що даний термін є багатокомпонентним, зокрема він містить: мотиваційний компонент, що стимулює професійну діяльність та ефективну роботу з ветеранами; когнітивний – включає знання та навички соціальних педагогів для роботи з ветеранами; операційний – містить навички та вміння для реалізації професійної діяльності; оцінно-рефлексивний – демонструє переоцінку власних можливостей та мотивацію соціальних педагогів до самовдосконалення.⁸¹³

Таким чином, ураховуючи потенційний вплив навколишнього середовища на військовослужбовців, важливо оцінити та визначити місце та роль екологічних аспектів у структурі готовності соціальних педагогів до роботи з ними. Під час аналізу теоретичних джерел було виявлено, що екологічний концерт поняття готовності не було достатньо проаналізовано, проте все частіше у вітчизняних та міжнародних наукових дослідженнях фокусується увага на екологічних аспектах компетентності та «зеленій» освіти. Тому, проаналізувавши дані терміни, спробуємо визначити місце та роль екологічного складника в структурі цієї готовності.

У дослідженнях екологічної компетентності розглянуто різні підходи до визначення даного поняття. Наприклад, К. Яблуновська розглядає декілька підходів до визначення цього терміну, зокрема:

- «здатність до ситуативної діяльності з актуалізацією знань, умінь та цінностей у контексті природного оточення;
- інтеграційна якість особистості, яка дозволяє вирішувати різнорівневі завдання на основі сформованих цінностей і мотивів;
- готовність та здатність до практичного вирішення екологічних завдань, що сприяє безперервному процесу удосконалення знань, умінь, навичок, розвитку професійно важливих якостей і покращенню екологічної грамотності особистості.

Таким чином, авторка розглядає вищезазначену компетентність як інтегративну властивість особистості, що системно інтегрує засвоєні екологічні знання, уміння та навички, а також методи еколого-безпечної поведінки. Це також включає набуті нею екологічні цінності та здатність застосувати досвід еколого-безпечної діяльності в

⁸¹³ Беседін, П. В. (2024). Суть та структура готовності соціальних педагогів до роботи з ветеранами військової служби. *Перспективи та інноваційні науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*, 7(41), 108–118. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7\(41\)-108-118](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7(41)-108-118)

професійно-педагогічних і життєвих контекстах, керуючись непрагматичною мотивацією взаємодії з природним середовищем».⁸¹⁴

На противагу К. Яблунівській, дослідник Ю. Стрельников визначає екологічну компетентність фахівців із соціальної роботи як уміння та навички використання екології у своїй діяльності. Він зазначає про можливість навчити соціальні категорії населення передачі знань із «зеленої» соціальної роботи, яка залежить від того, наскільки соціальний працівник володіє цими знаннями та вміє їх самостійно застосовувати. Так, вони можуть бути психологічно готові до здійснення екологічної діяльності лише після того, як повністю усвідомлять і зрозуміють зміст «зеленої» соціальної роботи на основі власного досвіду.⁸¹⁵

У дослідженні П. Лузана визначається екологічна компетентність як результат «зеленої» освіти, що передбачає набуття студентом знань та навичок природоохоронної діяльності, екологічного мислення та свідомості.⁸¹⁶

Найбільш ґрунтовні екологічні аспекти у соціальній роботі виділила дослідниця Т. Семигіна. Проаналізувавши трансформацію парадигм та підходу до екологічної соціальної роботи в публікаціях чисельних філософів, соціологів та педагогів, вона визначила домінуючу парадигму, що зараз пояснює «зелену» соціальну теорію. Інституцізована у світі на початку ХХІ століття, «зелена» соціальна робота має дві стратегії: випереджувальну, що передбачає боротьбу за рівний доступ до ресурсів, раціональне споживання природних багатств та унеможливлення екологічних криз; реагуювальну, що демонструє реакцію соціальних працівників на різноманітні лиха екологічного характеру.⁸¹⁷

Як результат вона визначила те, що «зелена» соціальна робота репрезентує холістичний підхід до практики, інтегруючи принципи цілісності з радикальними соціально-критичними теоріями та концепціями соціального конструктивізму. Цей напрям вводить концепцію «екологічної справедливості» у ширший соціальний контекст цієї справедливості, критично осмислюючи нераціональний розподіл ресурсів, короткострокове планування та політики, які

⁸¹⁴ Яблунівська, К. (2021). Розвиток екологічної компетентності майбутніх викладачів спеціальних дисциплін закладів професійної освіти аграрної галузі: підсумки педагогічного експерименту. *Professional Pedagogics*, 2(23), 46–52 <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.23.46-52>

⁸¹⁵ Стрельников, В. Ю. (2022). Розвиток екологічної компетентності фахівців соціальної роботи у закладах неперервної освіти. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка, Соціальна робота*, 1(6), 52–61. <https://doi.org/10.51706/2707-3076>

⁸¹⁶ Лузан, П. Г. (2024). Формування екологічної компетентності майбутніх бакалаврів судноводіння: теоретичний аспект. *Professional Pedagogics*, 1(28), 131–140. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2024.28.131-140>

⁸¹⁷ Семигіна, Т. (2018). Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*, 2, 11–27. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2018_2_4

підтримують неоліберальні індустріальні моделі. «Зелена» соціальна робота має мультидисциплінарний та трансдисциплінарний характер, об'єднуючи знання та практики з різних дисциплін, що сприяє інтеграції та співпраці з професіоналами з інших галузей. Дослідниця також акцентує увагу на необхідності культурно специфічних, локально адаптованих підходів до мінімізації ризиків і наслідків природних катастроф, підкреслюючи роль громади як співтворця соціальних змін та зменшення структурної нерівності. Останнє включає розширення сфери діяльності соціальних працівників, включаючи питання глобальної справедливості у розподілі природних ресурсів, захисту прав людини, роботи з вразливими групами, а також питання стигми і дискримінації. У контексті нашого дослідження її думка наводить на висновок, що соціально-вразливим ветеранам військової служби необхідно допомогти отримати право на екологічну освіту під час їхньої професійної адаптації в закладах освіти, зокрема професійної. З цього випливає, що соціальних педагог в межах своєї діяльності має забезпечити цю допомогу, а заклад освіти, як спільнота, має вирішальну роль у створенні якісної екологічної свідомості ветеранам військової служби.

Таким чином, проаналізувавши структуру екологічної компетентності та різноманітні підходи до її визначення і поєднавши отриману інформацію, можемо визначити, що екологічний концепт готовності соціальних педагогів має бути присутнім в усій компонентах, а саме у: мотиваційному (через розуміння важливості екологічної роботи та бажання зберегти навколишнє середовище); когнітивному (знання та навички для екологічної роботи з ветеранами у природних умовах, а саме знання природоохоронних законів, впливів бойових дій на навколишнє середовище та наслідки від екологічних катастроф для здоров'я ветерана); операційному (навички та вміння для реалізації екологічної професійної діяльності у роботі з ветеранами військової служби, а саме виявлення потреб у їхньому відпочинку у природному середовищі, організація екологічної діяльності ветеранів та їх сімей, тобто вміння організувати якісне екологічне середовище для них під час професійної адаптації в закладах освіти); оцінно-рефлексивний (переоцінка власних можливостей до самовдосконалення у контексті екологічної діяльності, а саме аналіз власного досвіду проведення та організації відпочинку, формування екологічної свідомості ветеранів).

Важливим у формуванні екологічного впливу на структуру готовності соціальних педагогів до роботи з ветеранами військової служби є розвиток глибинних екологічних професійних знань, розуміння екологічних проблем на різних рівнях (глобальному, державному, регіональному, місцевому). Методологічні підходи

повинні включати системний, компетентнісний, технологічний, діяльнісний та особистісно орієнтований.⁸¹⁸ Також можливе застосування екоорієнтованих педагогічних технологій у роботу, що включають комплекс методів, прийомів, засобів і форм екологічних знань та формування відповідної поведінки в розв'язанні педагогічних, екологічних, природоохоронних та здоров'язбережувальних завдань, які будуть сприяти досягненню гармонії у відносинах між людиною, суспільством і довкіллям.⁸¹⁹

Таким чином, важливе місце у формуванні екологічного впливу на готовність соціальних педагогів у роботі з ветеранами військової служби посідає екоорієнтована «зелена» освіта, що є важливим як інтеграція в освітню програму різноманітних екоорієнтованих курсів.⁸²⁰

Окрім інтеграції екологічного концепту в освітній процес, для сталого розвитку необхідно також впроваджувати та формувати знання та навички використання законодавства України, проте визнається, що не тільки формальне навчання має бути, а й дослідницько-експериментальна та еколого-просвітницька діяльності. Наприклад, П. Лузан зараховує до такої діяльності участь студентів у різноманітних екологічних гуртках, клубах, волонтерських екозаходах тощо.⁸²¹

Отже, при стандартизації змісту професійної освіти⁸²² у формуванні екологічних навчальних програм важливе місце займають, як було зазначено, що екоорієнтовані педагогічні технології, які можна розглядати як комплексний підхід до навчання, що інтегрує екологічні принципи та сталі практики в освітній процес. Згідно з досвідом закладів професійної освіти європейських країн, такі технології сприяють формуванню глибоких знань про взаємодії між людиною, суспільством, і природним середовищем, розвивають відповідальне ставлення до довкілля, і підготовлюють спеціалістів, здатних

⁸¹⁸ Каленський, А. А. (2022). Концептуальні засади екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній (професійно-технічній) освіті. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*, 48, 87–94. <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2022-1-48-87-94>

⁸¹⁹ Гайдук, О. В., Герлянд, Т. М., Каленський, А. А., & Пятничук, Т. В. (2022). Розроблення й застосування екоорієнтованих педагогічних технологій для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, аграрної галузей та сфери ресторанного господарства: методичний посібник. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/733669/>

⁸²⁰ Чайковська, Г. Б., & Главацька, О. Л. (2019). Екологічний підхід у підготовці фахівців із соціальної роботи. *Педагогічний альманах: зб. наук. праць*. 38, 47–55. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/13393>

⁸²¹ Лузан, П. Г. (2024). Формування екологічної компетентності майбутніх бакалаврів судноводіння: теоретичний аспект. *Professional Pedagogics*, 1(28), 131–140. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2024.28.131-140>

⁸²² Каленський, А. А. (2018). Методологічні підходи до стандартизації змісту професійної освіти. *Професійна педагогіка*, 16, 27–33. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.27-33>.

ефективно вирішувати екологічні виклики.⁸²³ Ключовими видами екоорієнтованої діяльності при цьому є:

- *дебати та дискусії*: стимулюють критичне мислення та обговорення актуальних екологічних проблем, що дозволяють студентам висловлювати різні точки зору та обґрунтовувати свої позиції;

- *рольові ігри*: допомагають учасникам вживатися в ролі різних стейкхолдерів у екологічних сценаріях, що сприяє глибшому розумінню екологічних викликів та їхніх соціальних наслідків;

- *кейс-метод*: залучає студентів до аналізу реальних ситуацій та вирішення конкретних екологічних кейсів, розвиває їхні практичні навички та уміння приймати обґрунтовані рішення;

- *проблемне навчання*: фокусується на ідентифікації та розв'язанні конкретних екологічних проблем, що вимагає активної участі студентів і призводить до розвитку їхніх дослідницьких та аналітичних здібностей;

- *метод проєктів*: залучає студентів до розробки та реалізації проєктів, спрямованих на поліпшення екологічної ситуації, розвиває творчі та проєктні навички, а також сприяє реальному впливу на довкілля та впливу довкілля на стан індивіда під час роботи у ньому.⁸²⁴

Як бачимо, звичайні методи і форми організації навчання⁸²⁵ і екоорієнтовані педагогічні технології включаються в освітній процес через інтеграцію в навчальні плани, де вони можуть бути реалізовані як окремі предмети, елементи в межах інших дисциплін, або через конкретний міждисциплінарний підхід, сприяють розвитку екологічної освіченості, відповідальності та професіоналізму студентів.

У країнах Європи «зелена» освіта та «зелена» соціальна робота активно досліджувалась, починаючи з другої половини ХХ ст., та трансформувалась у дослідженнях різних вчених. Інституалізувавшись лише на початку поточного століття, екологічна повістка активно впроваджується в систему освіти та надання соціальних послуг.⁸²⁶ Проте, незважаючи на набутий досвід, «зелений» напрям має власні проблеми. Однією з основних перешкод для інтеграції «зелено»

⁸²³ Каленський, А. А., Герлянд, Т. М., & Нагаєв, В. М. (2022). Концепція розроблення та використання екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній (професійно-технічній) освіті. *Moderní aspekty vědy: XXIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut sro*, 24, 275–285.

⁸²⁴ Kulalaieva, N., Gerliand, T., Kalenskyi, A., Romanova, H., & Miroshnichenko, V. (2020). Monitoring and Usage of Project Technologies in Vocational (Vocational-Technical) Education Institutions. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 11(2), 243–259 <http://dx.doi.org/10.18662/brain/11.2/86>

⁸²⁵ Лузан, П. Г., & Каленський, А. А. (2014). *Методи і форми організації навчання фахівців аграрної галузі*: навчальний посібник. Логос.

⁸²⁶ Семігіна, Т. (2018). Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*, 2, 11–27. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2018_2_4

соціальної роботи є домінування неоліберальних підходів у системі вищої освіти, що акцентується на індивідуальних досягненнях і конкурентоспроможності, замість колективної відповідальності та сталості. Також недостатня увага приділяється до екологічних питань, зокрема виявлено, що як студенти, так і викладачі мають обмежені знання та обізнаність щодо екологічних питань, що частково пояснюється відсутністю цих тем у навчальних програмах. Це зумовлює необхідність змін, які включали б «зелену» соціальну роботу в якості фундаментальної складової до освітніх програм та міждисциплінарних курсів, які б об'єднали екологічні науки з соціальною роботою з акцентом на практичному досвіді через роботу з місцевими спільнотами. Існує також потреба у мультидисциплінарній співпраці, важливості співпраці між різними дисциплінами для більш ефективного впровадження зеленої соціальної роботи у практику.

Ці висновки пропонують конкретні шляхи для реформування професійної освіти та соціальної роботи, що може сприяти кращій підготовці майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах екологічних викликів.⁸²⁷

Отже, акцентуючи увагу на визначену структуру готовності соціальних педагогів до роботи з ветеранами військової служби, ми визначили, що етичні⁸²⁸ та екологічні аспекти перетинаються в її компонентах. Розвиток екологічного концепту готовності соціальних педагогів до роботи з ветеранами військової служби передбачає безпосередні зміни в багатьох напрямках навчання та використання екоорієнтованих педагогічних технологій в цьому процесі. Тобто основним завданням педагогічної науки вбачаємо впровадження екологічної інформації в поточні курси та формування «зеленої» соціальної освіти, екологізації практичних занять та створення системи позанавчальної діяльності соціальних педагогів.

Це створить відповідні умови для формування екологічного концепту готовності соціальних педагогів, які будуть готовими до розвитку екологічної свідомості ветеранів та їх родин, створення відповідних екологічних традицій, раціонального використання природних ресурсів та, найголовніше, створення відповідного екологічного середовища для професійної адаптації ветеранів військової служби у закладах професійної освіти.

⁸²⁷ Dumbu, P. (2021). Integrating green social work into social work education in University of Lincoln. <https://projekter.aau.dk/projekter/files/424934451/DumbuPortiaResearchProject.pdf>

⁸²⁸ Зайченко, І. В., Каленський, А. А., & Мельничук, Т. Ф. (2013). *Етика викладача вищої школи*: навчальний посібник. ЦП «Компринт».